

Kirja-arvostelu

Maiju Wuokko, FM, tohtorikoulutettava

Helsingin yliopisto

Suomen ja Pohjoismaiden historia

8.12.2010

Esseitä menneisyyden ketjureaktioista ja historiantutkimuksen aaltoliikkeestä

Arvosteltavana Meinander, Henrik: *Kekkografia. Historiaesseitä*. Kääntänyt Kinnunen, Matti. Siltala, Helsinki, 2010. 229 sivua.

Professori Henrik Meinander pohtii esseekokoelmassaan Suomen historiaa muovanneita voimia, suomalaista historiatietoisuutta sekä suomalaisen historiantutkimuksen kehitystä ja kiistakysymyksiä.

Esseitä historian ketjureaktioista ja historiantutkimuksen aaltoliikkeestä

Kekkografiaksi nimetyssä esseekokoelmassaan professori Henrik Meinander tarttuu tärkeisiin mutta haastaviin aiheisiin: Suomen historiaa muovanneisiin voimiin, suomalaisten historiatietoisuuteen ja edellisten välimaastossa tasapainottelevaan suomalaiseen historiantutkimukseen. Näitä teemoja käsitellessään Meinander maalaa laajoin vedoin vaivattoman oloisia synteesejä ja niputtaa taidokkaasti yhteen toistensa kanssa risteäviä kehityskulkuja.

Meinander tarkastelee Venäjää, mutta myös Ruotsia, Saksaa ja ylipäätään Eurooppaa Suomen kohtalonkysymyksinä. Hänen mukaansa Suomen historia ja kulttuuri ovat muovautuneet eurooppalaisen valtapolitiikan aikaansaamien ketjureaktioiden tuloksena. Poliittisesti ja kansallisesti jäsentynyt Suomi syntyi vasta 1800-luvulla Napoleonin sotien sattumanvaraisena, joskin onnekkaana, sivutuotteena. Tämä ei vielä ole erityisen omaperäistä tulkintaa, mutta hieman poikkeuksellisemmin Meinander muistuttaa myös itsenäisen Suomen historiallisuudesta – seikka joka helposti unohtuu. Itsenäistyminen vuonna 1917 ei ollut minkään ennaltamäärätyn kansallisen täydellistymisprosessin huipentuma (kuten olemme kansallisen selviytymistarinan omaksuessamme oppineet), vaan sekin edelleen johdannainen Euroopan ja erityisesti Venäjän tapahtumista.

Meinander huomauttaa, että itsenäisen Suomen ja Neuvostoliiton tarinat olivat kutakuinkin yhtä pitkät: molemmat alkoivat ensimmäisen maailmansodan kuohuista ja päättyivät 1990-luvun vaihteessa, kun Neuvostoliitto romahti ja Suomi liittyi Euroopan Unioniin. Hän ei maalaile europiruja seinille tai ylipäätään ota kantaa kehityksen suotavuuteen, vaan viileän analyttisesti toteaa, että vaikka nyt miellämme Suomen itsenäisenä, niin EU:n kehittyvä integraatio ja/tai syvenevä globalisaatio saattavat tulevaisuudessa murentaa kansallista perspektiiviä menneisyyteen, jolloin itsenäisyyden aika voi näyttäytyä vain ohimenevänä välivaiheena.

Muutoinkin Meinander pyrkii ulos ahtaan kansallisesta näkökulmasta. Hän muun muassa pohtii Venäjää ja Eurooppaa, joiden kohtalot ovat tiiviisti yhteenkietoutuneita, vaikka suhteet ovat aikojen saatossa usein olleet ristiriitaiset ja ongelmalliset. Meinander korostaa EU:n ja Venäjän välttämättömyyttä toisilleen nyt ja tulevaisuudessa ja peräänkuuluttaa keskustelu- ja kompromissihalukkuutta, joihin kumpikaan osapuoli ei toistaiseksi ole ollut aidosti valmis.

Läntisessä Euroopassa näkemykset Venäjästä ja suhteet Venäjään ovat olleet toisenlaisia kuin Suomessa, mutta historiallis-poliittisten suhdanteiden myötä myös suomalaisten käsitykset itäisestä naapuristaan ovat vaihdelleet. Suhtautuminen Venäjään on vaikuttanut siihen, miten suomalaiset ovat hahmottaneet oman paikkansa Euroopassa: ovatko he asuttaneet lännen viimeistä etuvartiota Euroopan itäisellä rajalla vaiko sittenkin olleet kaiken keskellä, läntisen ja itäisen eurooppalaisen kulttuurin välissä?

Meinander osoittaa, miten vastaukset tähän kysymykseen ovat eläneet tilanteen, aikakauden ja poliittisten tarkoitusperien mukaan: kun muun muassa fennomaanisen liikkeen, sota-ajan, Kekkosen kauden ja nykyhetken Venäjä-käsityksiä kuvataan peräjäälkeen, on helppo nähdä näkemysten aaltoilu ajasta ja (geo)(poliittisesta) tilanteesta toiseen. Aaltoilu on näkynyt tietysti myös historiantutkimuksessa ja sen tulkinnoissa, tutkijathan eivät ole aikakaudestaan ja sen poliittisista pyrkimyksistä irrallisia. Meinander ei suinkaan anna tutkijoille synninpäästöä tarkoitushakuisuuden suhteen, mutta suuntaa syyttävän sormensa erityisesti tutkijoiden sanomisia vääristeleviin ja väärinkäyttäviin vaikuttajiin.

Kekkografia?

Historiaa tehokkaasti hyväksi käyttäneisiin poliitikkoihin kuuluu muun muassa Urho Kekkonen, joka painotti Leninin roolia Suomen itsenäisyyden antajana ja siunaajana suojellakseen maansa itsenäisyyttä ja liikkumavaraa myös kylmän sodan olosuhteissa. Kekkosen kausi oli ylipäätään uusien Venäjä/Neuvostoliitto-tulkintojen aikaa suomalaisessa historiantutkimuksessa. Ylilyöntien

ohella tuolloin tehtiin tieteellisesti ansiokasta tutkimusta, joka pätevyydestään huolimatta sopi ajan henkeen suhtautuessaan aiempaa myönteisemmin ja ennakkoluulottomammin itänaapuriin. Kylmän sodan päätyttyä historian tutkimuksen Venäjä-käsitykset eivät ole mullistuneet, mutta kiinnostavaa kyllä, populistisemmissä näkemyksissä heiluriliike on jälleen kulkenut kohti kansallismielisempää tulkintaa Venäjästä ja suomalais-venäläisistä suhteista.

Erityisesti Venäjään ja Suomen osallisuuteen toisessa maailmansodassa liittyvissä kysymyksissä ammittaa suuri kuilu tutkijoiden ja suuren yleisön historiakäsitysten välillä. Meinander ei pysty tarjoamaan ratkaisuehdotuksia tämän kuilun kuromiseksi umpeen, mutta hänen mukaansa historian tutkijoiden tehtävänä on joka tapauksessa monipuolista tutkimusta tekemällä taistella kapeakatseisuutta ja nurkkakuntaisuutta vastaan, jotta menneisyyttä pystyttäisiin tarkastelemaan avoimin silmin mahdollisimman vapaana fobioista, ennakkoluuloista ja anakronismeista.

Meinander ei suinkaan väitä tehtävää helpoksi. Hän päinvastoin osoittaa työn vaikeuden marssittamalla lukijan silmien eteen koko joukon tutkijoita, jotka ovat itse tulkinnoissaan sortuneet lyhytnäköisyyteen ja jo edellä mainittuun tarkoitushakuisuuteen. Meinander hyötyy kenties hieman epäreilusti jälkiviisaan perspektiivistä, mutta hän kirjoittaa herkullisen terävästi esimerkiksi Mannerheim-tutkimuksen kiemuroista. Samanlaista hyvää yhteenvetoa ja analyysia Meinander tarjoaa myös sotahistorian ja Kekkosen tutkimuksen vaiheista.

Esseekokoelman nimi, Kekkografia, ja etukannen kuva vihjaavat, että Meinander antaisi itsekkin panoksensa Kekkosen tutkimukseen. Takakansiteksti puolestaan lupaa, että ”Kekkosta tarkastellaan kirjassa monesta kiinnostavasta näkökulmasta”. Meinander kyllä esipuheessa, että UKK on kehittynyt omaksi ilmiökseen, jota voidaan tutkia yhtä monipuolisesti kuin mitä tahansa muuta kulttuuri- tai luonnonmuodostelmaa, mutta kovin suurta antia tälle UKK-ilmiön tutkimukselle hän ei tässä teoksessaan tarjoa.

Kekkonen esiintyy noin puolessa kokoelman esseistä ja on siinä suhteessa teoksen itseoikeutettu nimihenkilö. Edellä mainitun Kekkosen tutkimuksen erittelyn ohella Meinander tarkastelee Kekkosen suhteita suomenruotsalaisiin, RKP:hen ja Ruotsin kuningashuoneeseen. Lisäksi Kekkonen vilahtelee useassa tekstissä tärkeänä taustahahmona, vaikuttihan hän suomalaiseen yhteiskuntaan lähes puolen vuosisadan ajan ja historiasta käytävään keskusteluun vielä sitäkin pitempään, kuten Meinander toteaa. Kekkoseen on sovellettavissa myös Meinanderin pohdinta yksilön (versus rakenteen) merkityksestä historialle, vaikka hän pohtiikin kysymystä lähinnä Mannerheimin ja K. A. Fagerholmin kautta.

Kekkografia on iskevä esseekokoelman nimi eikä se suoranaisesti johda harhaan ottaen huomioon Kekkosen tiiviin läsnäolon kirjan sivuilla. Kirjaan nimenomaisesti Kekkosen takia tarttunut pettyy silti, sillä Meinanderin Kekkös-tulkinnat eivät ole erityisen pitkällevietyjä eivätkä kertomukset vaikkapa siitä, miten nuoruudessaan aitosuomalaisesta Kekkosesta tuli ruotsinkielisten ymmärtäjä ja Ruotsin kuningasperheen ystävä, tarjoa mitään uutta UKK:hon paneutuneelle lukijalle. Kiitosta voi toisaalta antaa siitä, että Meinander kääntää katseen enemmän länteen päin, Kekkosen idänsuhteilla kun on useimmiten tapana jättää varjoonsa yhtä lailla tärkeät läntiset yhteydet.

Historian historiaa

Meinanderin esseekokoelman suurin anti piilee terävänäköisessä ja oivaltavassa historiankirjoituksen ja -tutkimuksen tarkastelussa. Useat kokoelman teksteistä analysoivat eri näkökulmista historian tutkimuksen luonnetta, sen sisäisiä keskusteluja ja dialektiikkaa. Suurvalta politiikan ja historian ketjureaktioiden rinnalla teoksen kantavana teemana onkin juuri historian tutkimus käytäntöineen, haasteineen ja kiistoineen. Molemmat suuret teemat pelaavat hyvin yhteen ja valottavat onnistuneella tavalla toinen toistaan. Täytyy toivoa, että Kekkografia-nimi toimii ja houkuttelee mahdollisimman monen Suomen historiasta ja historian tutkimuksesta kiinnostuneen tarttumaan Meinanderin esseisiin.

Meinanderin teksti tavoittaa melko monimutkaisia asioita selkeän yksinkertaisella ja ymmärrettävällä tavalla, mikä tekee esseekokoelmasta sopivaa luettavaa monelle kohderyhmälle. Kekkografia soveltuisi mainiosti vaikkapa yliopisto-opiskelijan kurssikirjaksi historian tutkimuksen historiasta. Kaltaiselleni tutkijanalulle Meinander selostaa esimerkiksi lähihistorian tutkimuksen problematiikkaa, historian ulkotieteellisen käytön karikoita ja historian tutkijan tehtäviä ja velvollisuuksia. Historiaa harrastavalle maallikolle teos havainnollistaa historian tutkijan työtä, hänen kohtaamiaan haasteita ja valintoja ja osoittaa, miten tutkijat ovat aina sidoksissa omaan aikaansa ja yhteiskuntaansa.

Kaiken kaikkiaan Meinanderin esseekokoelma on toimiva kokonaisuus, jonka pääteemat – Suomen historiaa muovanneet voimat ja suomalainen historiakeskustelu – kietoutuvat luontevasti yhteen. Esseet on kirjoitettu eri aikoina ja hyvin erilaisia tilaisuuksia varten, mutta ne nivoutuvat toisiinsa yllättävän vaivattomasti. Aina kokoelman puoleenväliin lukija voi vain ihastella sitä saumattomuutta, jolla teksti vaihtuu toiseen; näkökulma ja aihe saattavat muuttua, mutta peräkkäiset tekstit limittyvät aina joltain kulmaltaan toisiinsa. Kokoelman loppupuolella ote hieman heltää ja irrallisuus alkaa vaivata, mutta hirvittävän hajanaiseksi ei loppuvaikutelma siltikään jää.

Kaikkein irrallisimpia ovat kirjoitukset urheilun ulottuvuuksista ja Suomen suurimmasta pankkikavalluksesta vuonna 1912. Edellinen toisaalta osallistuu keskusteluun kansallisen identiteetin muovautumisesta ja jälkimmäinen taas osoittaa, miten vähän maailma on muuttunut sadassa vuodessa. Lisäksi pankkikavallustarina sopii hyvin historian tutkimuksen oppikirjaosastoon, se kun havainnollistaa eri lähteaineistojen tarjoamia erilaisia näkökulmia menneisyyteen. Olisin silti harkinnut näiden kahden kirjoituksen poisjättämistä kokonaisuuden jäntevöittämiseksi tai vähintään lisännyt näihin esseisiin muutaman johdattelevan tai päättävän lauseen niiden sitomiseksi paremmin muihin teksteihin. Katsauksen vuoteen 1857 olisin puolestaan siirtänyt aivan ensimmäiseksi, kokoelman tematiikkaan johdattelevaksi kevyeksi alkupalaksi. Kaikki kolme tekstiä ovat kyllä mainioita, mutta tällaisenaan ja tämänhetkisillä paikoillaan ne verottavat Kekkografian ytimekkyyttä ja yhtenäisyyttä.

Meinander kirjoittaa hyvin ja huolitellusti. Sivuille on eksynyt vain jokunen satunnainen oikeakielisyydsvirhe. Esseemuoto mahdollistaisi räiskyvämmänkin kielellisen ilottelun; Kekkografiassa ei ole erityisen mieleenpainuvaa kielellistä taiturointia, mutta sen sijaan Meinander onnistuu oivallisesti yhdistämään asiallisuuden ja ilmeikkyyden. Kaiken kaikkiaan on hienoa, että hänen tekstejään on kerätty yksien kansien väliin niin tutkijayhteisön kuin suuremman yleisön huviksi ja hyödyksi. Suomenkielisenä Kekkografia epäilemättä tavoittaa laajemman lukijakunnan kuin ruotsinkielisenä, etenkin kun kyse on esseekokoelman kaltaisesta kevyemmästä teoksesta jollaiseen tartutaan ajanvietteen ja yleisen mielenkiinnon takia. Toivoa sopii, että omat esseekokoelmansa julkaisseiden Mirkka Lappalaisen ja Mikko Majanderin jalanjäljissä seuraava Meinander osoittaa yleisempää historiankirjoituksen trendiä: tieteellisten monografioiden ja artikkeleiden sekä populaarien lehtikirjoitusten ja tietokirjojen välimaastossa olisi ehdottomasti tilaa useammallekin kevyeen sävyyn mutta tieteellisellä otteella kirjoitetulle esseekokoelmalle.